

Бондаренко О. Г., к.держ.упр., доц., НАНГУ, м. Харків

Белай С. В., д.держ.упр., проф., НАНГУ, м. Харків

Bondarenko A., Ph.D in Public Administration, associate professor, doctoral student, National Academy of National Guard of Ukraine, Kharkiv, Bielai S., Doctor in Public Administration, professor, deputy chief of Kyiv faculty, National Academy of National Guard of Ukraine, Kharkiv

**СХЕМА ГІПОТЕЗ ТА ЛОГІКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ
ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ПРОТИДІЇ
ПОШИРЕННЮ КОРУПЦІЇ У ПРАВООХОРОННИХ
ТА ВІЙСЬКОВИХ ІНСТИТУЦІЯХ**

**THE SCHEME OF HYPOTHESES AND THE LOGIC OF RESEARCH OF
THE PROBLEMS OF THE PROCESSES OF COUNTERING THE
SPREAD OF CORRUPTION STATE REGULATION IN LAW
ENFORCEMENT AND MILITARY INSTITUTIONS**

У статті обґрунтовано актуальність, запропоновано схему гіпотез та логіку дослідження проблем державного регулювання процесів протидії поширенню корупції у правоохоронних та військових інституціях.

Ключові слова: *правоохоронні та військові інституції, державне регулювання, державна безпека, корупція.*

The relevance is substantiated; the scheme of hypotheses and the logic of research of the problems of the processes of countering the spread of corruption state regulation in law enforcement and military institutions are proposed in the article.

Key words: *law enforcement and military institutions, state regulation, state security, corruption.*

Постановка проблеми. Корупція є однією із головних загроз державній безпеці і суспільному розвитку, оскільки може знівелювати цивілізаційний євроінтеграційний вибір України. За таких умов не тільки боротьба з корупцією, а і профілактика поширенню корупції у державних інституціях (у тому числі правоохоронних та військових) фактично постає головним спрямуванням як загальнодержавної політики, так і політики регіональних і місцевих органів публічної влади.

За визначенням Національної антикорупційної стратегії на 2014-

2017 роки [1], однією з головних причин виникнення і поширення корупції в Україні є низька ефективність заходів, що вживають правоохоронні органи, органи прокуратури і суди щодо притягнення винних у вчиненні корупційних правопорушень до відповідальності. А одним із її завдань, як і напрямів Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2014-2017 роки, є формування даної правозастосовної практики правоохоронних та судових органів у справах, пов'язаних із корупцією. Разом з цим, слід зазначити, що у вказаному документі не розглядаються заходи запобігання та протидії поширення корупції у самих правоохоронних та військових інституціях (П та ВІ). Аналізуючи вище наведене, слід наголосити, що на сучасному етапі становлення П та ВІ існує нагальна потреба у врахуванні правової практики регламентації процесів протидії поширенню корупції у європейських країнах. Отже, практичний досвід правових держав світу у сфері боротьби з корупційними злочинами дає змогу сформулювати уявлення про основи передової національної антикорупційної стратегії, вироблення якої сьогодні необхідне в Україні. Відповідно, наразі вітчизняна влада повинна: розробити єдину державну політику в сфері протидії поширенню корупції (у тому числі у П та ВІ), яка містила б комплекс заходів державного, політичного, економічного, соціального і правового характеру; посилити спроможності антикорупційних органів, які здійснювали б контроль за діяльністю державних органів різних рівнів, гарантувати їх незалежність від усіх гілок влади та припинити міжвідомчу боротьбу; забезпечити незалежне функціонування судової влади, за прикладом правоохоронних систем Італії, США, Великої Британії чи Франції; кожній державній інституції (насамперед, П та ВІ) розробити внутрішні механізми регулювання процесів протидії поширенню корупції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що проблема корупції у П та ВІ має сильне громадське звучання, вона поки ще не отримала належної уваги з боку вітчизняних вчених. У контексті боротьби із корупцією цю проблему досліджують кримінологи. Результати подібних досліджень сприяють виробленню кримінально-правових аспектів боротьби з проявами корупції. Внесок в розвиток даного напрямку внесли роботи юристів країн СНД Б. Волженкіна [2], П. Кабанова [3] і А. Кирпичникова [4]. Однак у них не розглядаються такі важливі форми корупції, як блат, непотизм, а також механізми виникнення і підтримки корупційної поведінки.

У роботах Д. Бейлі [5], М. Вебера [6], К. Лейса [7], Р. Мертона [8], Г. Мірдала [9], Д. Сентури [10], Дж. Скотта [11] досліджувався функціональний підхід в дослідженні корупції через призму ліберального напрямку розвитку держав і їх економік. У цих дослідженнях автори аналізують корупцію у постколоніальний період. При цьому вони виділяють такі функції корупції як «тимчасові» економічні і політичні, наголошуючи на певній їх необхідності для модернізації суспільства. Корупція у вказаних авторів може мати негативний і позитивний вплив на економічний розвиток, соціополітичну інтеграцію і функціонування адміністрації, хоча і розглядається все ж таки як ди-

сфункція системи управління. Слід зазначити, що на наш погляд, при такому підході недооцінюється те, що загальне поширення корупції блокує управління. Крім того, даний підхід не пояснює існування корупції у розвинених та демократичних країнах.

Д. Най [12], С. Хантінгтон [13], яких вважають представниками інституціонального підходу щодо дослідження проблем корупції, відводять їй роль «тимчасової» сполучної ланки між заможними і незаможними верствами населення у процесі модернізації країн, що розвиваються. Вони вважають, що втручання держави не потрібно при встановленні консенсусу у суспільстві. На нашу думку, недостатній рівень державного регулювання, не говорячи вже про повну її відсутність, призведе до зниження авторитету влади, кризи демократії та поширенню корупції, що у свою чергу знизить якість забезпечення національної безпеки держави.

Представники неоліберальної політекономії Н. Лефф [14], Дж. Уелч і С. Уелч [15], С. Роуз-Еккерман [16], роботи яких були розповсюджені у 70-х рр. ХХ століття, розглядають корупцію в якості механізму, що дозволяє оптимізувати процеси управління, у тому числі державного, а також досягнення певного матеріального заохочення за виконання владних повноважень. Вони досить повно розкривають природу корупції, але не враховують ступінь впливу соціального середовища на певну особистість, правові та соціальні аспекти явища, включаючи наявність викликів та загроз суспільству.

Представники функціонального і неоліберального підходів використовують формальний аналіз явища корупції без урахування її динаміки і зусиль щодо протидії їй. Їх дослідження, як правило, ґрунтуються на вивченні моделі індивідуальної поведінки особистості з точки зору традицій, прийнятих у даному суспільстві. Тому, проблема взаємодії між особистісними і структурними факторами корупції залишається ними не дослідженою, а також не відповідають на питання чому не всі прояви корупції визнаються соціальною проблемою. Дане протиріччя намагаються вирішити прихильники конструктивістського підходу. Так, Б. Гронбек використовує метод символічного інтераціоналізму та етнометодології для дослідження політичної корупції [17].

Окремі аспекти запобігання та протидії корупції в різних сферах життєдіяльності суспільства і держави розглядали і вітчизняні вчені, серед них слід зазначити Ф.В. Абрамова, С.В. Белая, М.Ю. Бездольного, Г.С. Буряка, М.Д. Данчука, Д.І. Йосифовича, М.І. Мельника, Є.В. Невмержицького, І.С. Нуруллаєва, Т.П. Попченка, О.Я. Прохоренка, С.С. Серьогіна, М.І. Флейчука тощо. Проте, у наукових дослідженнях корупції недостатньо уваги приділяється взаємодії макро- і мікрорівневих факторів. Для об'єктивного аналізу цього феномену необхідно розглянути фундаментальний діалектичний взаємозв'язок трьох аспектів соціального світу корупції: перший характеризується тим, що корупція є результатом свідомої діяльності людей; другий – тим, що корупція являє собою об'єктивну реальність; третій – тим, що хабарник і хабародавець є соціальними продуктами.

Крім того, нам не вдалося знайти у вітчизняних та закордонних наукових джерелах фундаментальних досліджень щодо проблем державного регулювання процесів протидії поширенню корупції у П та ВІ. Проте, на наш погляд, вказані проблеми є одними із найбільш небезпечних з точки зору забезпечення державної безпеки України.

Постановка завдання. Мета статті полягає у обґрунтуванні актуальності дослідження проблем державного регулювання процесів протидії поширенню корупції у правоохоронних та військових інституціях, а також запропонувати схему гіпотез та логіку дослідження.

Виклад основного матеріалу. Протидія корупції є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, розв'язання якої для України є надзвичайно важливою і складною справою, адже стала чинником, що реально загрожує національній безпеці і конституційному ладу держави.

Слід урахувати, що антикорупційна політика є своєрідною реакцією на ті корупційні процеси, які мають місце у сучасний період в державі та/або які прогножуються в майбутньому. Ефективність здійснення антикорупційної політики, а отже, і антикорупційної діяльності залежить від наукового розуміння соціальної та правової сутності корупції, соціальних передумов корупції, причин та умов корупційних діянь, правильного визначення змісту основних корупційних процесів, закономірностей їх розвитку, а також від адекватності обраних засобів протидії корупції.

Як і будь-який інший вид діяльності у сфері соціального управління, протидія корупції потребує відповідної координації та здійснення за нею контролю з боку держави та суспільства. Тому протидія корупції є складною і багатоаспектною діяльністю у сфері соціального управління. Вона має свої цілі, завдання, напрями, об'єкт, суб'єкти, засоби, принципи.

Актуальність вказаних практичних проблем ґрунтується на схемі гіпотез дослідження проблем державного регулювання процесів протидії поширенню корупції у П та ВІ (рисунок 1).

По-перше, державна (національна) безпека – це суспільне благо, яке полягає у захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики ... [18]. Відповідно, на наш погляд, П та ВІ є основними державними інституціями, які забезпечують державну безпеку України.

По-друге, всі відповідні законодавчі та підзаконні акти, які визначають діяльність щодо забезпечення державної (національної) безпеки виділяють корупцію у якості основної загрози державній безпеці України. Ми вважаємо, що найбільшу небезпеку має поширення корупції у інституціях, діяльність яких безпосередньо пов'язана із забезпеченням державної безпеки, а саме правоохоронних та військових інституціях. Слід зазначити, що у вказа-

ному контексті роль держави полягає не тільки у притягненні до відповідальності корупціонерів, а і у профілактиці поширення корупції.

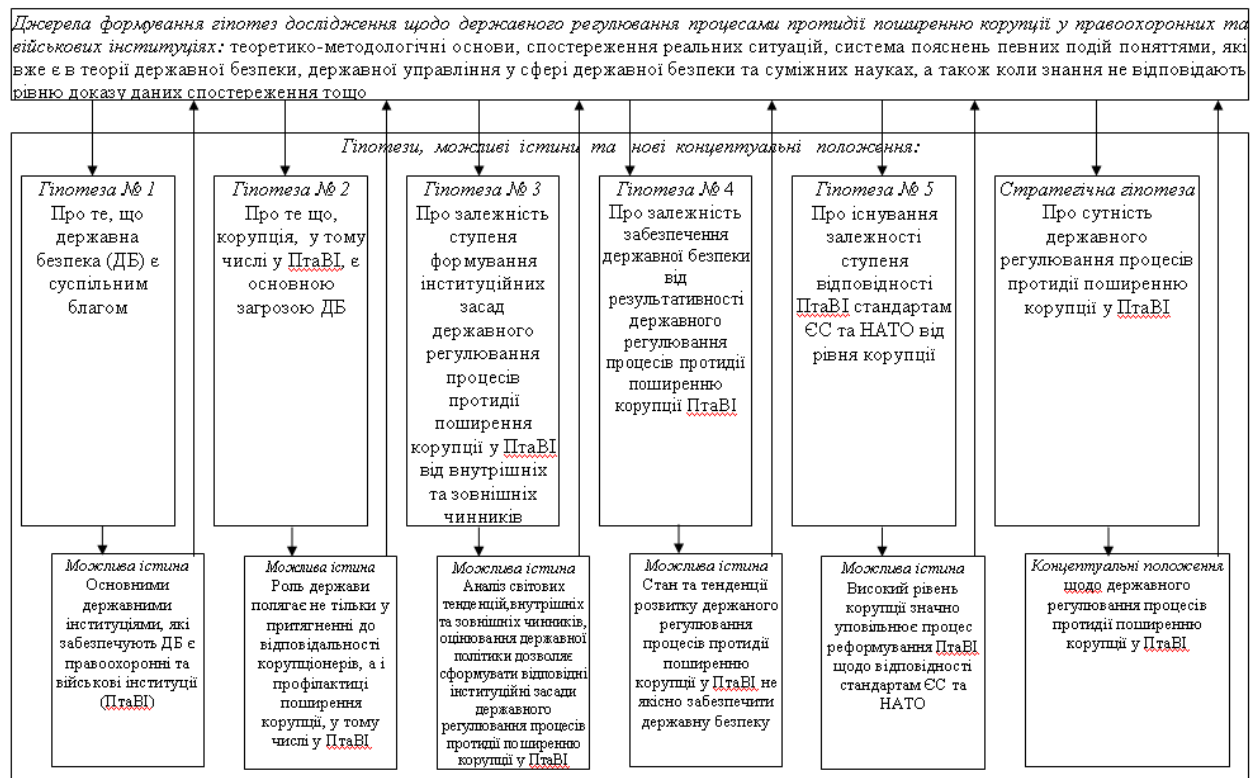

Рис. 1. Схема гіпотез дослідження проблем державного регулювання процесів протидії поширенню корупції у правоохоронних та військових інституціях

По-третє, існує залежність ступеня формування інституційних засад державного регулювання процесів протидії поширенню корупції у П та ВІ від внутрішніх та зовнішніх чинників. Відповідно, ми передбачаємо, що аналіз світових тенденцій, внутрішніх та зовнішніх чинників, оцінювання державної політики дозволяє сформулювати відповідні інституційні засади державного регулювання процесів протидії поширенню корупції у П та ВІ.

По-четверте, у разі наявності залежності забезпечення державної безпеки від результативності державного регулювання процесів протидії поширенню корупції у П та ВІ, сучасний стан та тенденції не дозволяють якісно її забезпечувати.

По-п'яте, на нашу думку, існує залежність ступеня відповідності П та ВІ стандартам ЄС та НАТО від рівня корупції як у державі в цілому так і у вказаних інституціях зокрема. Доречно зазначити, що високий рівень корупції значно уповільнює процес реформування П та ВІ щодо відповідності стандартам ЄС та НАТО, а також не дозволяє вчасно та адекватно реагувати на інші виклики та загрози державній безпеці України.

У результаті, стратегічна гіпотеза про сутність державного регулюван-

ня процесів протидії поширенню корупції дозволяє розробити концептуальні положення, які полягають у формуванні комплексного механізму державного регулювання, обґрунтуванні та пропонуванні шляхів вдосконалення правового механізму державного регулювання, а також розробленні інформаційного механізму протидії поширенню корупції у П та ВІ. Логіка дослідження проблем державного регулювання процесів протидії поширенню корупції у П та ВІ ґрунтується на схемі гіпотез (рис. 1) та представлена схематично на рис. 2.

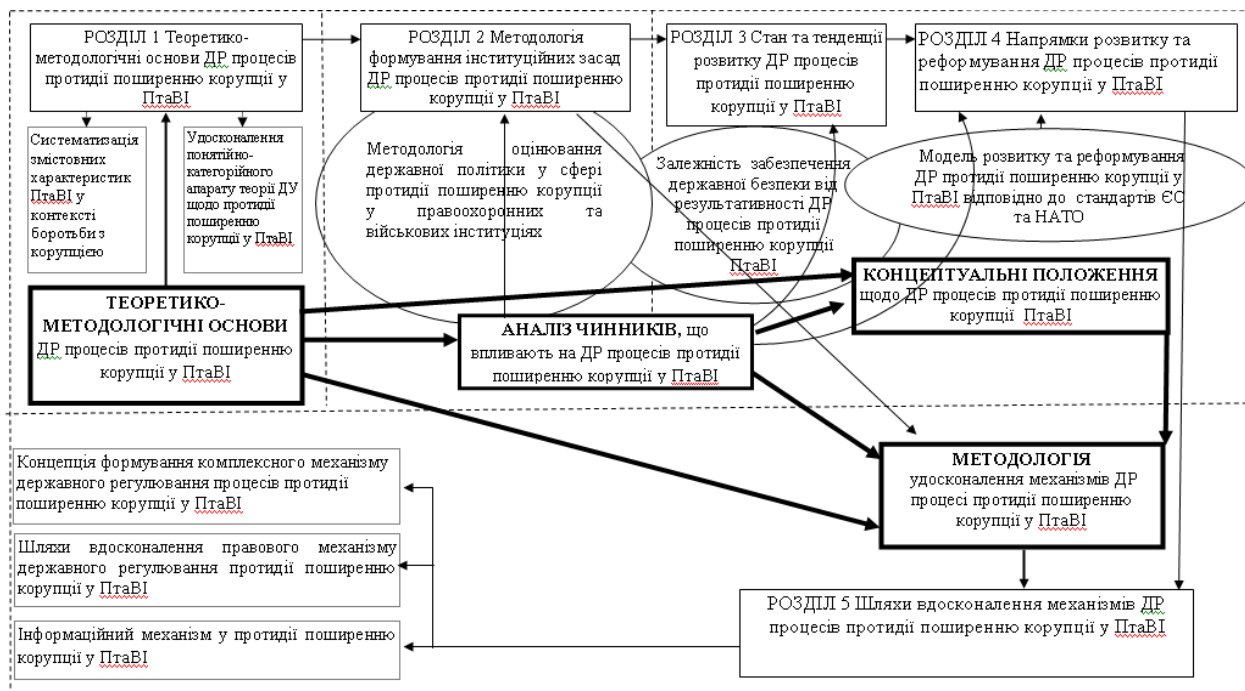

Рис. 2. Логіка дослідження проблем державного регулювання процесів протидії поширенню корупції у правоохоронних та військових інституціях

Авторами пропонується використовувати так званий «трикутник дослідження», який забезпечує відповідний науковий інструментарій. Дослідник спочатку розробляє теоретико-методологічні основи практичних та наукових проблем у певній галузі, де систематизує змістовні характеристики, які дозволяють удосконалити понятійно-категорійний апарат з обраної проблематики. У подальшому проводиться ретельний аналіз внутрішніх та зовнішніх чинників, що мають найбільший вплив на стан та тенденції розвитку проблем, де формується методологія оцінювання і знаходяться відповідні залежності. На підставі результатів аналізу розробляються моделі, які дозволяють спрогнозувати та обґрунтувати тенденції та напрямки реформування відповідної галузі. І, нарешті, розробляються концептуальні положення та методологія удосконалення певних механізмів регулювання відповідних процесів.

Таким чином, на наш погляд, при дослідженні проблем державного регулювання процесів протидії поширенню корупції у П та ВІ слід дотримуватись певної послідовності. По-перше, дослідити теоретико-методологічні ос-

нови державного регулювання процесів протидії поширенню корупції у П та ВІ, де систематизувати змістовні характеристики П та ВІ у контексті протидії поширенню корупції, а також удосконалити понятійно-категорійний апарат. По-друге, розробити методологію формування інституційних засад державного регулювання процесів протидії поширенню корупції у П та ВІ, де проаналізувати сутність і основні ознаки сучасних світових тенденцій, оцінити найбільш впливовіші внутрішні та зовнішні чинники і розробити методологію оцінювання державної політики у сфері протидії поширенню корупції. По-третє, проаналізувати стан та тенденції розвитку державного регулювання процесів протидії поширенню корупції у П та ВІ і виявити залежність забезпечення державної безпеки від результативності державного регулювання у цій галузі. На цьому етапі доцільно здійснити аналіз результативності державного регулювання процесами протидії поширенню корупції у П та ВІ в Україні, провести експертну оцінку впливу держави, а також дослідити світовий досвід. По-четверте, при розробленні моделі та напрямків розвитку й реформування державного регулювання процесів протидії поширенню корупції у П та ВІ необхідно сформулювати концептуальні підходи, спрогнозувати перспективи розвитку і напрямки удосконалення, обумовлені євроінтеграційним розвитком України та напрямком до членства у НАТО. І, нарешті, кінцевим етапом має стати розроблення шляхів удосконалення механізмів державного регулювання, а саме розроблення концепції формування комплексного механізму, а також правового і інформаційного механізмів державного регулювання процесів протидії поширенню корупції у правоохоронних та військових інституціях України.

Висновки. Отже, наукова проблема вказаного дослідження полягає у наявності протиріччя між необхідністю формування системи державного регулювання процесами протидії поширенню корупції у П та ВІ (у контексті забезпечення державної безпеки України і захисту від актуальних внутрішніх та зовнішніх загроз) та недостатністю науково-методичного, правового та інформаційного апаратів для формування відповідних механізмів управління.

Наукова новизна очікуваних результатів визначатиметься розробкою відповідних науково-прикладних рекомендацій щодо удосконалення процесів протидії поширенню корупції у П та ВІ в Україні, а саме: наукового обґрунтування стану та проблем розвитку вітчизняної нормативно-правової бази запобігання та протидії корупції шляхом виокремлення п'яти етапів її становлення: початково-перехідного, накопичувально-адаптаційного, імітаційного, пост-майданного та системного; наукового обґрунтування формування механізмів запобігання та протидії корупції у П та ВІ на основі багатосторонньої партнерської взаємодії інститутів громадянського суспільства спеціалізованих антикорупційних структур та безпосередньо П та ВІ в ході реалізації антикорупційних стратегій у сучасних умовах за допомогою інструмент-контролю за посадовими особами П та ВІ; розроблення концепції механізмів запобігання та протидії корупції у П та ВІ, що проявляється у за-

пропонованому комплексному стратегічному антикорупційному плані соціально-економічного розвитку правоохоронних та військових інституцій.

Практичне значення очікуваних наукових результатів полягатиме у тому, що основні теоретичні положення і висновки дослідження будуть доведені до рівня конкретних пропозицій, які можуть бути використані у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, у діяльності центральних органів управління правоохоронних та військових інституцій, а також у навчальному процесі.

Список використаних джерел

1. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки [Електрон. ресурс]: закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1699-VII (остання редакція від 08.08.2015). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>.

2. Волженкин, Б.В. Служебные преступления: Комментарий законодательства и судебной практики : науч.-практ. издание / Б.В. Волженкин. – СПб.: Юридический центр-Пресс, 2005. – 560 с.

3. Кабанов, П.А. Криминологическая классификация антикоррупционного мониторинга результатов противодействия коррупции / П.А. Кабанов // Следователь. – 2011. – № 10. – С. 32-36.

4. Кирпичников, А.И. Российская коррупция : учеб. пособ. / А.И. Кирпичников. - СПб.: Юридический центр-Пресс, 2004. – 590 с.

5. Бейли, Д. Активные меры против коррупции в полиции / Д. Бейли. – М.: ВЦП, 1990. – 245 с.

6. Вебер, М. Избранные произведения / М. Вебер. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.

7. Лейс, К. В чем состоит основная проблема коррупции? / К. Лейс // Политическая коррупция: понятия и контексты. Под ред. А. Хайденхаймера и М. Джонстона. 3-е издание. Рутгерский университет, Нью Джерси. 2002.

8. Мертон, Р. Социальная структура и аномия / Р. Мертон // Социология преступности (Современные буржуазные теории). – М., 1966. Перевод с франц. Е.А.Самарской. Ред. перевода М.Н. Грецкий. Изд-тво «Прогресс». С. 299-313.

9. Myrdal, G. The Political Element in the Development of Economic Theory / Gunnar Myrdal. – New Jersey, New Brunswick : Transaction Publishers, 1990. – 248 p.

10. Senturia, J.J. Corruption, Political / J.J. Senturia // Encyclopaedia of the Social Sciences. – New York: MacMillan, 1931. – pp. 448-152.

11. Scott J.C. Corruption, Machine Politics, and Social Change. // American Political Science Review. 1969. 63(4). – pp. 42–59.

12. Nye J. Corruption and political development: a cost-benefit analysis. American Political Science. 1967. №12 (61) p. 417.

13. Хантингтон, С. Политический порядок в меняющихся обществах / С. Хантингтон. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – 480 с.

14. Leff N.H. Economic Development through Bureaucratic Corruption / The American Behavioral Scientist. Vol. VII, No.2, 1965. pp. 215-230.

15. Rose-Ackerman S. *Corruption: A Study in Political Economy*. New-York. 1978. 258 p.
16. Уэлч, Д., Уэлч, С. Ответы на 74 ключевых вопроса о современном бизнесе / Д. Уелч, С. Уелч. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2007. – 192 с.
17. Gronbeck B. E. The Rhetoric of Political Corruption: Sociolinguistic, Dialectical, and Ceremonial Processes // *Quartely Journal of Speech*. 1978. 64: P. 155-172.
18. Про основи національної безпеки України [Електрон. ресурс]: закон України від 16 червня 2003 р. № 964-IV (остання редакція від 30.11.2017). – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

References

1. *Pro zasady dergavnoj antykoruptsijnoj polityky v Ukraini (Antikoruptsijna strategija) na 2014-2017 rr.* Available to: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>. Accessed: 05 May 2018.
2. Volgenkin, B.V. *Slugebnye prestuplenija: komentarij zakonodatel'stva i sudebnoj praktiki*. Spb.: Yuridicheskij centr-press, 2005. Print.
3. Kabanov, P.A. "Kriminologicheska klasifikatsija antikoruptsionnogo monitoring rezul'tatov protivodejstvija korruptsii". *Sledovatel`* 10 (2011): 32-36. Print.
4. Kirpichikov, A.I. *Rossijskaja korruptsija*. Spb.: Yuridicheskij centr-press, 2004. Print.
5. Beili, D. *Aktivnye mery protiv korruptsii v policii*. Moscow: VCP, 1990. Print.
6. Veber, M. *Izbrannye proizvedenija*. Moscow: Progress, 1990. Print.
7. Leys, K. *V chem sosotoitosnovnaja problema korruptsii? Politicheskaja korruptsija: ponjatija i konteksty*. New Jersey, 2002. Print.
8. Merton, R. *Social'naja struktura i anomija*. Moscow, 1966. 299-313. Print.
9. Myrdal, G. *The Political Element in the Development of Economic Theory*. New Jersey, New Brunswick : Transaction Publishers, 1990. Print.
10. Senturia, J.J. *Corruption, Political. Encyclopaedia of the Social Sciences*. New York: MacMillan, 1931. Print.
11. Scott, J.C. "Corruption, Machine Politics, and Social Change". *American Political Science Review* 63 (4) (1969): 42–59. Print.
12. Nye, J. "Corruption and political development: a cost-benefit analysis". *American Political Science* 12 (61) (1967): 417. Print.
13. Hantington, S. *Politicheskij porjadok v menjayushchihsja obshchestvah*. Moscow: Progress-Tradicija, 2004. Print.
14. Leff, N.H. "Economic Development through Bureaucratic Corruption". *The American Behavioral Scientist* 2 (VII) (1965): 215-230. Print.
15. Rose-Ackerman, S. *Corruption: A Study in Political Economy*. New-York. 1978. Print.
16. Uelch, D., Uelch, S. *Otvety na 74 kluchevyh voprosov o sovremennom biznese*. Moscow: Mann, Ivanov i Ferber, 2007. Print.
17. Gronbeck, B.E. "The Rhetoric of Political Corruption: Sociolinguistic, Dialectical, and Ceremonial Processes". *Quartely Journal of Speech* 2 (1978): 155-172. Print.
18. Ukraine. Verhovna Rada Ukrainy. Pro osnovy national'noj bezpeky Ukrainy. Web. 2015. Available to: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/964-15>. Accessed: 05 May 2018.